

Парадигмальна концепція Т.С. Куна в бухгалтерському обліку: стратегічний аспект

Обґрунтовано доцільність розробки теоретико-методологічних засад обліково-аналітичного забезпечення системи стратегічного управління на основі використання парадигмальної моделі розвитку науки Т.С. Куна. Розглянуто особливості розвитку облікової науки на основі впровадження в чинну облікову практику концепції нефінансової та інтегрованої звітності. Розкрито відмінність між кумулятивним та некумулятивним підходами до розвитку системи наукових знань у бухгалтерському обліку. Визначено причини доцільності використання парадигмальної концепції Т.С. Куна для опису процесу розвитку системи бухгалтерських наукових знань у контексті розвитку концепції стратегічних облікових комунікацій. Проаналізовано основоположні поняття парадигмальної моделі розвитку науки Т.С. Куна. Розкрито структуру парадигми згідно з підходом науковця. Розглянуто основні фази розвитку наукових знань за Т.С. Куном. Виокремлено та охарактеризовано дві групи підходів дослідників, які використовують парадигмальну модель для аналізу особливостей розвитку системи бухгалтерських наукових знань.

Ключові слова: концепція парадигм Т.С. Куна; парадигма бухгалтерського обліку; стратегічні облікові комунікації.

Актуальність теми. Розвиток обліково-аналітичного забезпечення системи стратегічного управління передбачає необхідність формування теоретико-методологічних засад, що дозволить розробити дієві методики та сформулювати рекомендації для удосконалення практичної діяльності підприємств. Одним зі способів формування таких теоретико-методологічних засад є виокремлення теоретичних конструктів вищого рівня – парадигм, які дозволяють провести систематизацію бухгалтерських наукових знань та проаналізувати динаміку їх змін. Незважаючи на досить активне використання парадигмальної моделі розвитку науки Т.С. Куна в бухгалтерському обліку, серед вчених на сьогодні відсутня єдність у запропонованих підходах, що свідчить як про неоднозначність шляхів вирішення нагальних облікових проблем, так і підтверджує складність процесу розробки теоретико-методологічних засад обліково-аналітичного забезпечення системи стратегічного управління. Наведене вище зумовлює необхідність уточнення можливості застосування парадигмальної моделі розвитку науки для побудови теоретичних засад концепції стратегічних облікових комунікацій.

Аналіз останніх досліджень та публікацій, на які спирається автор. Питанням застосування парадигмальної концепції Т.С. Куна в бухгалтерському обліку присвячені праці І.Вах'юді, В.М. Жук, К.І. Зуги, Б.Е. Кашінга, М.В. Корягіна, П.О. Куцика, С.Ф. Легенчука, Н.М. Малюги, Т.Маука, Л.М. Пилипенка, М.С. Пушкаря, В.З. Семанюк, Я.В. Соколова, Т.О. Терентьєвої, М.М. Шигун, І.Й. Яремка та ін.

Метою статті є дослідження можливостей застосування парадигмальної концепції Т.С. Куна для побудови теоретичних засад концепції стратегічних облікових комунікацій.

Викладення основного матеріалу. Для подальшого розвитку облікової науки важливе значення має процес систематизації та узагальнення наукових знань, які сформувалися на певному етапі її розвитку, а також виявлення основоположних тенденцій та закономірностей, які характеризують цей період. Зазначене дозволить сформулювати подальші перспективи розвитку системи таких знань, а також скоригувати напрями наукових досліджень в обліковій сфері. Така позиція обґрунтовується тим, що система бухгалтерських наукових досліджень є динамічним процесом, який перебуває в постійному історичному розвитку, внаслідок чого наукові знання в сфері обліку та процедури його формування теж змінюються в контексті удосконалення цього процесу. В результаті можна констатувати постійний еволюційний розвиток окремих елементів структури облікової науки, появу нових та відмирання старих елементів, виникнення нових зв'язків між існуючими та новими її елементами, внаслідок чого трансформуються напрями наукових досліджень у сфері бухгалтерського обліку та в цілому відбувається коригування стратегії їх реалізації вченими.

Наприклад, зростання вимог до системи бухгалтерського обліку в частині необхідності розкриття інформації соціального та екологічного спрямування внаслідок значного загострення відповідних проблем на глобальному рівні зумовило необхідність введення до складу облікової науки нових елементів – нефінансової та інтегрованої звітності. Їх поява, з одного боку, зумовила трансформацію існуючих підходів до здійснення наукових досліджень у сфері бухгалтерського обліку, що виявляється

у дослідженні не лише внутрішніх особливостей функціонування підприємства, а й в аналізі його значення у функціонуванні навколишнього середовища та визначення місця бухгалтерського обліку в загальній системі соціально-економічних інститутів. Одним із результатів таких трансформацій стало поступове формування інституційної теорії бухгалтерського обліку в Україні (В.М. Жук, О.Г. Сокіл, І.А. Юхименко-Назарук та ін.), яка стосується організаційних, соціологічних та поведінкових аспектів функціонування бухгалтерського обліку як окремого інституту, а також особливостей поведінки суб'єктів організації та ведення бухгалтерського обліку. З другого боку, розвиток інтегрованої та нефінансової звітності призвів до поступового вирізнення окремого напрямку наукових досліджень, яке стосується розробки та побудови системи інтегрованого звітування, що має забезпечити існуючі та потенційні потреби стейкхолдерів обліковою інформацією про різноманітні аспекти діяльності підприємства за допомогою фінансових та нефінансових показників. Зокрема, з'явилася значна кількість наукових публікацій (О.М. Баришнікова, К.В. Безверхий, С.Ф. Голов, Д.О. Грицишен, В.В. Євдокимов, Р.О. Костирко, В.М. Костюченко, П.О. Куцик, С.Ф. Легенчук, І.О. Макаренко, О.О. Нестеренко, О.Г. Сокіл та ін.), присвячених формуванню системи індикаторів, які б забезпечили достовірне та релевантне відображення впливу діяльності підприємства на навколишнє соціальне та екологічне середовище, використання ним інновацій у своїй діяльності та дотримання етичних і соціальних норм.

Існування подібної тенденції свідчить про зміни стратегії наукового пошуку в бухгалтерському обліку, коли визначальним фактором для здійснення досліджень є не внутрішні ініціативи представників бухгалтерської наукової спільноти, а зовнішні інформаційні потреби і запити користувачів облікової інформації. Таким чином, зміна інформаційних запитів і потреб, на чому безпосередньо наголошують представники позитивної теорії обліку, сьогодні є основним джерелом для удосконалення чинних теоретико-методологічних засад облікової системи, яке потребує ґрунтовного перегляду практики формування інформаційного забезпечення системи стратегічного управління на підприємствах.

Окрім відповіді на запитання, яким чином відбуваються зміни в системі бухгалтерських наукових знань, важливе значення також має обґрунтування того, яким чином відбувається цей процес – кумулятивно чи некумулятивно, і під впливом яких факторів. Кумулятивний підхід до розуміння процесу розвитку системи бухгалтерських наукових знань передбачає, що знання рухаються шляхом поступового накопичення, тобто нові знання нашаровуються на існуючу систему знань. Згідно з таким підходом превалюючою характеристикою є кількісне зростання знань та їх послідовне і безперервне узагальнення та примноження, коли вчені-сучасники у сфері бухгалтерського обліку будують свої нові теорії та концепції на основі наукових результатів вчених-попередників. Внаслідок цього одні облікові теорії змінюються новими, більш загальними теоріями, свідченням чого є поступовий рух вчених наприкінці ХІХ – на початку ХХ століття від облікової теорії одного ряду рахунків (В.Крекніт, М.Берлінер, А.М.Галаган, М.Кольманн) до теорії двох рядів рахунків (Ф.Гюглі, Р.Рейш, І.К. Крабіг, Л.Пті, І.Ф. Шер, Ф.В. Єзерський, Н.С. Лунський), а потім і до теорії трьох рядів рахунків (Ф.Панайотопуло, Ф.Лейтнер, Ж.Дюмарше), що було переконливо продемонстровано проф. М.С. Помазковим [6, с. 148–243].

Некумулятивний підхід до розуміння процесу розвитку системи бухгалтерських наукових знань передбачає, що перехід від одного етапу розвитку облікової науки до іншого пов'язаний з переглядом основоположних засад, конструкцій та методів. А сам розвиток облікової науки можна охарактеризувати як постійну боротьбу між конкуруючими теоріями, концепціями, системами та методологіями, які не завжди можуть бути логічно пов'язані або адекватно порівняні між собою внаслідок відсутності змістовної подібності або спадкоємності. Це породжує виникнення конфліктів між вченими, які створюють, притримуються або розвивають подібні теорії, концепції тощо. Найбільш яскравим і значним за своїми наслідками прикладом некумулятивного розвитку бухгалтерських наукових знань є поява та поступовий розвиток позитивної теорії обліку завдяки дослідженням Р.Уоттса та Дж.Циммермана [11], які на початку 1980-х років сформували нові стандарти, принципи та напрями здійснення наукових досліджень, що поступово стали мейнстрімом облікової науки у світі.

Оскільки кумулятивний та некумулятивний підходи до розвитку науки є прикладами крайнощів, які у чистому вигляді не трапляються під час формування систем наукових знань, то для аналізу системи бухгалтерських наукових знань можуть використовуватися комбіновані варіанти їх застосування. Вказаний аналіз засвідчує постійну взаємодію кількісних та якісних змін бухгалтерських наукових знань, що відбуваються під впливом як внутрішніх, так і зовнішніх факторів. Представники постпозитивізму, які займалися дослідженням проблематики динаміки наукових знань, створили різноманітні моделі, що дозволяють охарактеризувати їх розвиток у сфері бухгалтерського обліку, описати особливості цього процесу, встановити вимоги для ефективного приросту знань та фактори, які сприяють активізації пізнавальної та наукової діяльності у цій сфері. Одним із важливих завдань в умовах сьогодення є обрання та інтерпретація такої постпозитивістської моделі, яка дозволить найбільш адекватно охарактеризувати процес впровадження стратегічних облікових комунікацій на тлі розвитку системи стратегічного менеджменту підприємств протягом декількох останніх десятиліть.

На думку автора статті, найбільш повно і достовірно процес розвитку системи бухгалтерських наукових знань в контексті розвитку концепції стратегічних облікових комунікацій дозволяє описати парадигмальна концепція Т.С. Куна, що обґрунтовується такими причинами:

- використання концепції стратегічних облікових комунікацій у бухгалтерському обліку є більш наближеним до некумулятивного способу розвитку бухгалтерських наукових знань;
- відсутні глибокі напрацювання у сфері теорії бухгалтерського обліку, які могли б бути покладені в основу концепції стратегічних облікових комунікацій;
- відсутні інші подібні концепції, з якими можна було б змістовно порівняти концепцію стратегічних облікових комунікацій;
- існує позитивний досвід використання парадигмальної концепції для обґрунтування особливостей розвитку системи бухгалтерських наукових знань у результаті впровадження інших міждисциплінарних концепцій в облікову науку.

Парадигмальну модель розвитку науки було розроблено Т.С. Куном у результаті неможливості повноцінного реального опису науки як за допомогою верифікаціонізму логічних позитивістів, так і за допомогою концепції фальсифікаціонізму К.Поппера. Її загальні риси були вперше повністю розкриті в праці «Структура наукових революцій» (1962 року). Основоположним припущенням такої моделі було те, що немає змоги повністю і достовірно відокремити правильну теорію від хибної через неможливість проведення «вирішального експерименту», внаслідок чого автор обґрунтовує тезу про розвиток науки стрибками, що є наслідком виникнення наукових революцій. Наукові революції – це певні події в розвитку науки, під час настання яких відбувається перехід від сукупності одних фундаментальних теоретичних засад до інших нових засад. Такий перехід автор називає зміною парадигми, яка характеризується неспіввимірністю, тобто неможливістю порівняти між собою нову і стару парадигму або їх складові через наявні змістовні та формальні розбіжності в поглядах її прихильників, а також і некумулятивністю, тобто коли нова парадигма не містить у своєму складі існуючі напрацювання попередників у цій науковій сфері. В цілому в основу парадигмальної моделі розвитку науки автором було покладено такі поняття (табл. 1).

Таблиця 1

Основоположні поняття парадигмальної моделі розвитку науки Т.С. Куна
(узагальнено на основі [3, с. 9–269])

Назва поняття	Характеристика
Нормальна наука	Сукупність наукових досягнень (законів, теорій, концепцій тощо), які протягом деякого часу визнаються певним науковим співтовариством як основа для розвитку його подальшої практичної діяльності
Наукове співтовариство	Сукупність вчених-професіоналів, що відображає специфіку наукової професії
Наукова парадигма	Беззастережно прийнята науковим співтовариством модель наукової діяльності
Наукова революція	Зміна парадигми, що характеризується переходом від однієї фази функціонування нормальної науки до іншої

Використовувані Т.С. Куном поняття (табл. 1) не утворюють в сукупності єдину цілісну систему, оскільки є різнорівневими поняттями; однак чітко розмежовані та узгоджені між собою, вони логічно довершують підхід автора до розуміння некумулятивного, стрибкоподібного розвитку науки. Нормальною наукою вважається така фаза її розвитку, яка характеризується удосконаленням чинної парадигми, і під час якої всі знову відкриті феномени можуть бути обґрунтовані та описані засобами такої парадигми. В цей період відсутні інші альтернативні варіанти чинної парадигми або сумніви щодо реальності й об'єктивності її окремих засад. Наукове співтовариство – це сукупність вчених певної наукової сфери діяльності, які є розробниками та прихильниками однієї парадигми і забезпечують продовження фази нормальної науки. Вони використовують однакові методи наукових досліджень, спілкуються однаковою «науковою мовою» та є виступаючі постійними опонентами адептів інших парадигм.

Наукова парадигма за Т.С. Куном [3, с. 235–240] – це комплексне поняття (дисциплінарна матриця), що є базовою узагальнюючою теорією, яка визначає норми здійснення наукових досліджень у певній сфері та концептуалізує науковий світогляд вчених, які є її прихильниками. Вона складається із: 1) символічних генералізацій (найбільш важливих узагальнень у формі законів, аксіом тощо); 2) метафізичних припущень (концептуальні засадничі моделі, покладені в основу теорії, що визначають фундаментальні методологічні принципи світосприйняття прихильників парадигми); 3) ціннісних установок вчених, які використовуються ними в процесі досліджень; 4) зразкових дослідницьких результатів, які дозволяють вирішувати проблеми, і демонструють «силу» чинної парадигми.

Таким чином, наукова парадигма є центральним поняттям моделі Т.С. Куна, що характеризує нормальну науку, а весь процес розвитку науки за Т.С. Куном є процесом зміни парадигм – поступовим революційним переходом від однієї парадигми до іншої.

Перехід від однієї парадигми до іншої як свідчення некумулятивної природи розвитку науки відбувається поступово, оскільки для спростування положень наукової парадигми та для розвінчання переконань її прихильників потрібен набір наукових фактів, контрприкладів та доказів, а також значні затрати часу та сил на популяризацію нових ідей серед наукової спільноти. Такий перехід Т.С. Кун [3, с. 233–241] детально описує, виокремлюючи між фазами нормальних наук, які характеризуються переходом до нової парадигми, фазу виникнення та нарощення аномалій, що вирізняються появою нових феноменів, які не можуть бути повною мірою обґрунтовані засобами чинної парадигми, збільшенням їх кількості, що в цілому призводить до зростання критики окремих її положень. Після фази аномалій настає фаза кризи, коли вже чітко намітилися основні проблеми чинної парадигми, узагальнені наукові факти, які підтверджують сумнівність її положень, відбувається зменшення кількості їх прихильників, виникають суперечки між представниками наукового співтовариства, наслідком чого стає поява альтернативних варіантів розвитку або трансформації її основних складових (символічних генералізацій, метафізичних припущень, ціннісних установок, зразкових дослідницьких результатів).

Фаза кризи в певній науковій сфері діяльності за Т.С. Куном має призвести до наукової революції, коли відбувається формування нового наукового співтовариства, яке розробляє нову дисциплінарну матрицю, що забезпечує нове сприйняття існуючої наукової реальності, і представники якого заперечують попередню парадигму. Нова парадигма не може базуватися на теоретичних положеннях старої парадигми, внаслідок чого є неспіввимірною з нею. Після узгодження існуючих точок зору щодо базових положень розвитку нової парадигми, остаточного закріплення та загального сприйняття її фундаментальних теорій і концепцій, а також після формування нового наукового співтовариства в завершеному вигляді (сформовані принципи і моделі здійснення наукових досліджень, готуються наукові кадри на засадах нової парадигми та її положення впроваджено в освітній процес) знову відбувається перехід до фази нормальної науки.

Таким чином, парадигмальна модель розвитку науки Т.С. Куна описує один із можливих варіантів некумулятивного розвитку системи наукових знань, що є певним зразком вирішення дослідницьких завдань. У ній акцентується увага не лише на розвитку змістовних компонентів, а також надається важлива роль суб'єкту наукової діяльності, який за допомогою такого конструкту, як «наукове співтовариство» є частиною загального процесу трансформації окремої сфери наукової діяльності. На сьогодні така модель активно застосовується у дослідженнях в обліковій сфері для аналізу особливостей розвитку бухгалтерського обліку в різних його проявах (науковій, професійній та освітній діяльності), що детально описано в дослідженнях проф. С.Ф. Легенчука [4, с. 146–195] та К.І. Зуги [2, с. 28–42], в контексті якої увага приділяється поняттю «бухгалтерського наукового співтовариства».

Проведений аналіз існуючих поглядів вчених, які використовують парадигмальну модель для аналізу особливостей розвитку системи бухгалтерських знань, дозволив об'єднати їх у дві групи. Представники першої групи (В.М. Жук, М.В. Корягін, П.О. Куцик, Н.М. Малюга, Л.М. Пилипенко, М.С. Пушкар, В.З. Семанюк, Я.В. Соколов, Т.О. Терентьєва, М.М. Шигун, І.Й. Яремко та ін.), яких є переважна більшість, намагаються сформулювати власну бухгалтерську парадигму з метою надання нової інтерпретації особливостям розвитку бухгалтерського обліку як окремого напряму наукової діяльності, соціального явища, економічного інституту або його окремим складовим (видам обліку, методології, окремим елементам методу, об'єктам тощо).

Друга група дослідників розглядає доцільність застосування парадигмальної моделі в бухгалтерському обліку, обґрунтовуючи причини неможливості або обмеження щодо її застосування (наприклад, пропонуючи замість неї використовувати концепцію науково-дослідницьких програм І.Лакатоша, концепцію дослідницьких традицій Л.Лаудана) або наголошуючи на необхідності більш суворого дотримання критеріїв, встановлених Т.С. Куном, під час формування бухгалтерських парадигм (Б.Е. Кашінг [8, с. 9–10], С.Ф. Легенчук [5, с. 66–67], Т.Маук [9, с. 238], А.А. Пилипенко [7, с. 45–47]). Зокрема, І.Вах'юді [10, с. 109] з цього приводу зазначає, що оскільки бухгалтерський облік є не такою наукою, як інші природничі науки, на прикладі яких найчастіше відбувається ілюстрація застосування парадигмального методу Т.С. Куна, то для аналізу особливостей його розвитку слід використовувати інші подібні методи, які забезпечуватимуть обґрунтування причин виникнення проблем у сфері облікової науки та більш ефективно характеризуватимуть облікові явища як соціальні.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Проведений аналіз поглядів дослідників дозволив встановити, що для розробки теоретико-методологічних засад концепції стратегічних облікових комунікацій [1] слід враховувати позиції представників двох виокремлених груп, які займаються проблематикою розвитку системи бухгалтерських наукових знань. Насамперед варто використовувати парадигмальну модель розвитку науки Т.С. Куна для аналізу системи наукових знань у сфері облікового забезпечення стратегічного управління.

Водночас під час виокремлення нової парадигми необхідно звертати особливу увагу на критерії цього процесу, встановлені Т.С. Куном, та в цілому на здатність парадигмальної моделі адекватно описувати існуючий стан справ у цій сфері досліджень. У випадку неможливості забезпечення відповідності таким критеріям або виявлення неспроможності гарантувати адекватну інтерпретацію процесів формування наукових знань у сфері облікового забезпечення стратегічного управління, слід використовувати іншу постпозитивістську модель для аналізу особливостей розвитку облікової науки.

Список використаної літератури:

1. Гринь В.П. Теоретичні засади стратегічних облікових комунікацій / В.П. Гринь // Підприємництво і торгівля. – 2019. – № 25. – С. 38–44.
2. Зуга Е.И. Парадигмы бухгалтерского учета и развитие его теории : дис. на соиск. уч. степ. к.э.н. по спец. 08.00.12 – Бухгалтерский учет, статистика / Е.И. Зуга – СПб. : СПбГУ, 2012. – 178 с.
3. Кун Т. Структура научных революций / Т.Кун ; пер. с англ., сост. В.Ю. Кузнецов. – М. : ООО «Издательство АСТ», 2001. – 608 с.
4. Легенчук С.Ф. Бухгалтерське теоретичне знання: від теорії до метатеорії : монографія / С.Ф. Легенчук. – Житомир : ЖДТУ, 2012. – 336 с.
5. Легенчук С.Ф. От парадигм Т.С. Куна – к научно-исследовательским программам И.Лакатоса: отечественные особенности и перспективы применения концепций философии науки в бухгалтерском учете / С.Ф. Легенчук // Аудит и финансовый анализ. – 2009. – № 6. – С. 61–68.
6. Помазков Н.С. Счетные теории. Принцип двойственности и метод двойной записи / Н.С. Помазков. – Л. : Экономическое образование, 1929. – 268 с.
7. Розвиток теоретико-методологічних засад обліку, аналізу, контролю і аудиту : монографія / під заг. ред. д.е.н., проф. А.А. Пилипенка та к.е.н., проф. Г.Ф. Азаренкова. – Х. : ФОП Александрова К.М. ; ВД «ІНЖЕК», 2012. – 640 с.
8. Cushing B.E. A Kuhnian interpretation of the historical evolution of accounting / B.E. Cushing // The Accounting Historians Journal. – 1989. – Vol. 16, No. 2. – P. 1–41.
9. Mouck T. Positive Accounting Theory as a Lakatosian Research Programme / T.Mouck // Accounting and Business Research. – 1990. – Vol. 20, No. 79. – P. 231–239.
10. Wahyudi I. Mainstream Accounting and its Paradigm: A Critical Analysis / I.Wahyudi // International Journal of Business. – 1999. – Vol. 1, No. 2. – P. 99–112.
11. Watts R. Positive accounting theory / R.Watts, J.Zimmerman. – Prentice-Hall, 1986. – 388 p.

References:

1. Gryn', V.P. (2019), «Teoretychni zasady strategichnyh oblikovyh komunikacij», *Pidpryjemnyctvo i torgivlja*, No. 25, pp. 38–44.
2. Zuga, E.I. (2012), «Paradigmy bukhgalterskogo ucheta i razvitie ego teorii», Ph.D. Thesis of dissertation, spets. 08.00.12 Bukhgalterskii uchet, statistika, SPBGU, SPb., 178 p.
3. Kun, T. (2001), *Struktura nauchnykh revolyutsii*, translated from English, in Kuznetsov, V.Yu. (ed.), ООО «Izdatel'stvo AST», M., 608 p.
4. Legenchuk, S.F. (2012), *Buhgalters'ke teoretychne znannja: vid teorii' do metateorii'*, monografija, ZhDTU, Zhytomyr, 336 p.
5. Legenchuk, S.F. (2009), «Ot paradigm T.S. Kuna – k nauchno-issledovatel'skim programmam I.Lakatos: otechestvennye osobennosti i perspektivy primeneniya kontseptsii filosofii nauki v bukhgalterskom uchete», *Audit i finansovyi analiz*, No. 6, pp. 61–68.
6. Pomazkov, N.S. (1929), «Schetnye teorii. Printsip dvoistvennosti i metod dvoinoi zapisi», *Ekonomicheskoe obrazovanie*, L., 268 p.
7. Pylypenko, A.A. and Azarenkov, G.F. (ed.) (2012), *Rozvytok teoretyko-metodologichnyh zasad obliku, analizu, kontrolyu i audytu*, monografija, FOP Aleksandrova K.M., VD «ІNZhEK», H., 640 p.
8. Cushing, B.E. (1989), «A Kuhnian interpretation of the historical evolution of accounting», *The Accounting Historians Journal*, Vol. 16, No. 2, pp. 1–41.
9. Mouck, T. (1990), «Positive Accounting Theory as a Lakatosian Research Programme», *Accounting and Business Research*, Vol. 20, No. 79, pp. 231–239.
10. Wahyudi, I. (1999), «Mainstream Accounting and its Paradigm: A Critical Analysis», *International Journal of Business*, Vol. 1, No. 2, pp. 99–112.
11. Watts, R. and Zimmerman, J. (1986), *Positive accounting theory*, Prentice-Hall, 388 p.

Гринь Вікторія Петрівна – кандидат економічних наук, доцент кафедри обліку та оподаткування Запорізького національного університету.

<https://orcid.org/0000-0000-0002-6758-7374>.

Наукові інтереси:

- теорія стратегічного управління;
- комунікаційна теорія обліку;
- облікове забезпечення стратегічного управління.

E-mail: viktoriya_grin@ukr.net.

Стаття надійшла до редакції 14.09.2020.